

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC**

NGUYỄN THỊ HIỀN

**TRUYỆN KỂ DÂN GIAN
VÙNG VĂN HÓA TÂM LINH TÂY YÊN TỬ**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM**

THÁI NGUYÊN - 2019

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC**

NGUYỄN THỊ HIỀN

**TRUYỆN KỂ DÂN GIAN
VÙNG VĂN HÓA TÂM LINH TÂY YÊN TỬ**

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 8220121

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS. TS. NGUYỄN THỊ HUẾ

THÁI NGUYÊN - 2019

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu trích dẫn đều có nguồn gốc rõ ràng. Các kết quả nghiên cứu trong luận văn đều trung thực và chưa được công bố ở bất kỳ công trình nào khác.

Thái Nguyên, tháng 05 năm 2019

Tác giả luận văn

Nguyễn Thị Hiền

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận văn thạc sĩ này, tác giả xin trân trọng cảm ơn Ban giám hiệu, khoa sau đại học, khoa Báo chí - Truyền thông và Văn học, Trường Đại học Khoa học, Đại học Thái Nguyên và các thầy cô giáo đã trực tiếp giảng dạy, giúp đỡ tác giả trong suốt quá trình học tập.

Đặc biệt tác giả xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc đến giảng viên hướng dẫn là: PGS. TS. Nguyễn Thị Huệ, đã luôn tận tình, hướng dẫn, chỉ bảo trong suốt quá trình tác giả nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Cuối cùng tác giả xin gửi lời cảm ơn đến Ban giám hiệu Trường THPT Yên Dũng số 1, Phòng văn hóa huyện Yên Dũng, Ban quản lí di tích và danh thắng huyện Yên Dũng, Thư viện Tỉnh Bắc Giang, Thư viện các huyện Yên Dũng, Lục Nam, Lục Ngạn, Sơn Động, gia đình, người thân, bạn bè, đã giúp đỡ, động viên tạo điều kiện để tác giả hoàn thành luận văn.

Thái Nguyên, tháng 05 năm 2019

Tác giả

Nguyễn Thị Hiền

MỤC LỤC

Trang

TRANG BÌA PHỤ	
LỜI CAM ĐOAN.....	i
LỜI CẢM ƠN.....	ii
DANH MỤC BẢNG BIỂU.....	v
DANH MỤC CÁC KÝ HIỆU, CÁC CHỮ VIẾT TẮT	vi
A. MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề.....	2
3. Đối tượng và mục tiêu nghiên cứu	5
4. Nhiệm vụ và phương pháp nghiên cứu.....	5
5. Phạm vi nghiên cứu	7
6. Cấu trúc của luận văn.....	7
7. Những đóng góp của luận văn	7
B. PHẦN NỘI DUNG.....	8
Chương 1. VÙNG VĂN HÓA TÂM LINH TÂY YÊN TỬ VÀ VĂN HỌC	
DÂN GIAN VÙNG VĂN HÓA TÂM LINH TÂY YÊN TỬ	8
1.1. Vùng văn hóa tâm linh Tây Yên Tử	8
1.1.1. Khái niệm vùng văn hóa tâm linh.....	8
1.1.2. Vị trí địa lí và điều kiện tự nhiên, xã hội	11
1.1.3. Văn hóa truyền thống, tín ngưỡng, tôn giáo	16
1.2. Văn học dân gian vùng văn hóa tâm linh Tây Yên Tử.....	24
1.2.1. Khái niệm truyện kể dân gian	24
1.2.2. Truyện kể dân gian và thư tịch, thần tích, thần phả.....	26
1.2.3. Thơ ca dân gian.....	30
Tiểu kết chương 1	35

Chương 2. KHẢO SÁT HỆ THỐNG TRUYỆN KỂ DÂN GIAN VÙNG VĂN HÓA TÂM LINH TÂY YÊN TỬ	36
2.1. Nhận diện và phân loại truyện kể dân gian vùng văn hóa tâm linh Tây Yên Tử	36
2.2. Một số đặc điểm nghệ thuật của truyện kể dân gian vùng văn hóa tâm linh Tây Yên Tử	41
2.2.1. Cốt truyện	41
2.2.2. Nhân vật	43
2.2.3. Một số motif tiêu biểu.....	49
2.3. Giá trị phản ánh của truyện kể dân gian vùng văn hóa tâm linh Tây Yên Tử.....	57
2.3.1. Truyện kể dân gian về nhiên thần phản ánh quan niệm vạn vật hữu linh, quan niệm về môi trường sống	57
2.3.2. Truyện kể dân gian về nhân thần phản ánh quan niệm “uống nước nhớ nguồn”, đề cao các nhân vật văn hóa, nhân vật lịch sử	64
2.3.3. Truyện kể dân gian về Phật giáo và con người Phật pháp phản ánh tinh thần Phật giáo Trúc Lâm.....	69
Tiểu kết chương 2	74
Chương 3. MỐI QUAN HỆ GIỮA TRUYỆN KỂ DÂN GIAN VÀ LỄ HỘI DÂN GIAN VÙNG VĂN HÓA TÂM LINH TÂY YÊN TỬ	76
3.1. Truyện kể dân gian và lễ hội dân gian vùng văn hóa tâm linh Tây Yên Tử	76
3.2. Mối quan hệ giữa truyện kể dân gian và lễ hội dân gian (qua khảo sát lễ hội Suối Mỡ, lễ hội chùa Vĩnh Nghiêm).....	85
3.2.1. Truyện kể dân gian và lễ hội Suối Mỡ.....	85
3.2.2. Truyện kể dân gian và lễ hội Chùa Vĩnh Nghiêm	89
3.3. Vai trò, ý nghĩa, giá trị của truyện kể và lễ hội vùng Tây Yên Tử.....	95
Tiểu kết chương 3	100
KẾT LUẬN	102
TÀI LIỆU THAM KHẢO	104
PHỤ LỤC	

DANH MỤC BẢNG BIỂU

	Trang
Bảng 2.1: Hệ thống các truyện kể dân gian phản ánh tín ngưỡng thờ nhiên thần....	37
Bảng 2.2: Hệ thống các truyện kể dân gian phản ánh tín ngưỡng thờ nhân thần....	39
Bảng 2.3: Hệ thống các truyện kể dân gian phản ánh tinh thần Phật giáo Trúc Lâm ...	40
Bảng 2.4: Bảng hệ thống <i>motif sinh để thần kỳ</i> trong truyện kể dân gian vùng văn hóa tâm linh Tây Yên Tử	50
Bảng 3.1: Bảng thống kê một số truyện kể và lễ hội tiêu biểu vùng văn hóa tâm linh Tây Yên Tử	80

DANH MỤC CÁC KÝ HIỆU, CÁC CHỮ VIẾT TẮT

GS	: Giáo sư
GS.TS	: Giáo sư Tiến sĩ
Nxb ĐHQGHN	: Nxb Đại học quốc gia Hà Nội
Nxb GD	: Nhà xuất bản Giáo dục
Nxb KHXH	: Nxb Khoa học xã hội
Nxb VHDT	: Nxb Giáo dục
Nxb VHTT	: Nxb Văn hóa thông tin
Nxb	: Nhà xuất bản
PGS	: Phó giáo sư
PGS.TS	: Phó giáo sư Tiến sĩ
tr	: Trang
TS	: Tiến sĩ

A. MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Yên Tử là một dãy núi lớn nằm trên cánh cung Đông Triều ôm gọn vùng trung du Đông Bắc của miền Bắc Việt Nam. Cùng với sườn Đông Yên Tử thuộc tỉnh Quảng Ninh, sườn Tây Yên Tử thuộc các huyện Yên Dũng, Lục Nam, Lục Ngạn, Sơn Động của tỉnh Bắc Giang còn lưu lại nhiều di tích, công trình lịch sử, văn hóa có giá trị với nhiều di sản liên quan đến đời Lí - Trần. Đặc biệt cách chùa Đồng 2,84 km dưới chân núi Yên Tử là khu bảo tồn sinh thái Đồng Thông thuộc huyện Sơn Động. Ngoài cảnh quan thiên nhiên với nhiều động thực vật quý hiếm, Tây Yên Tử còn gắn với nhiều huyền thoại hót cấu nên hình sông thế núi, với con đường hoàng dương Phật pháp của Phật Hoàng Trần Nhân Tông và chốn tổ Vĩnh Nghiêm được coi là trường đại học Phật giáo đầu tiên ở Việt Nam. Có thể nói Tây Yên Tử là một vùng đất có vị trí địa lí quan trọng, là một vùng văn hóa tâm linh đặc sắc đồng thời là một vùng đất thiêng hội tụ linh khí non sông.

Như suối nguồn bất tận, văn học dân gian vùng văn hóa tâm linh Tây Yên Tử nổi bật là mảng truyện kể phản ánh tín ngưỡng, tôn giáo thấm vào tận cùng máu thịt mỗi người từ thuở ấu thơ. Mảng truyện kể dân gian này đưa ru tâm hồn con người muôn đời bằng giá trị đặc sắc và phương thức lưu truyền độc đáo của nó. Số phận của truyện kể dân gian phản ánh tín ngưỡng, tôn giáo vùng văn hóa tâm linh Tây Yên Tử không chỉ tồn tại trong tâm thức và trí nhớ dân gian mà còn tồn tại trong mối quan hệ sinh tử với những giá trị vật thể hữu hình - nơi các di tích lịch sử và danh thắng trên khắp các bản làng, các làng quê từ miền núi cao Sơn Động, Lục Ngạn đến vùng đồi thấp Lục Nam, Yên Dũng. Được nuôi dưỡng trong trí nhớ nhân dân và di tích lịch sử, truyện kể dân gian phản ánh tín ngưỡng, tôn giáo vùng văn hóa tâm linh Tây Yên Tử trở nên sống động, linh thiêng vô cùng trong không khí diễn xướng ở các lễ hội dân gian. Tìm hiểu hệ thống truyện kể dân gian này ngoài việc khám phá, phát hiện giá trị của tác phẩm ta còn có thể giải thích được các vấn đề liên quan đến tín ngưỡng, tôn giáo... tồn tại trong đời sống tâm linh của người dân vùng Tây Yên Tử.

Trong đời sống hiện nay, cuốn theo hệ lụy của cuộc sống xô bồ giữa thời đại bùng nổ công nghệ thông tin, số lượng truyện kể dân gian vùng Tây Yên Tử ngày càng mai một theo thời gian. Nhiều người dân đặc biệt là giới trẻ trong vùng không biết và không quan tâm đến bảo tồn di sản văn học dân gian trong đó có các truyện kể phản ánh tín ngưỡng, tôn giáo. Tư liệu thành văn về truyện kể dân gian trong vùng cũng rất khiêm tốn với một số cuốn sách của các nhà nghiên cứu tâm huyết. Hơn thế nữa, trong đời sống đương đại, Tây Yên Tử là một vùng đất giàu tiềm năng du lịch tâm linh. Năm 2010, tỉnh Bắc Giang đã đề xuất được chính phủ cho phép xây dựng ĐT 293 dài 73 km nối từ trung tâm thành phố Bắc Giang tới khu bảo tồn sinh thái Đền Thông (chân núi chùa Đền, Yên Tử). Hiện nay tuyến đường đã hoàn thành và trở thành tuyến giao thông huyết mạch cho những tuor du lịch tâm linh và sinh thái vùng Tây Yên Tử. Khu bảo tồn thiên nhiên Tây Yên Tử huyện Sơn Động cũng được Ủy Ban Nhân Dân tỉnh Bắc Giang chọn là một trong 3 cụm di tích trọng điểm về phát triển du lịch sinh thái, nghỉ dưỡng cần ưu tiên đầu tư từ ngân sách để xây dựng hạ tầng du lịch. Các dự án xây dựng khu văn hóa tâm linh Tây Yên Tử đã và đang được triển khai.

Nghiên cứu “*Truyện kể dân gian vùng văn hóa tâm linh Tây Yên Tử*” vì thế là một việc làm cần thiết một mặt giúp người viết mở rộng hiểu biết về văn hóa, văn học dân gian đặc biệt là mảng truyện kể dân gian phản ánh tín ngưỡng, tôn giáo của vùng đất nơi mình trưởng thành, tích lũy thêm tri thức về kho tàng truyện kể dân gian để có thể liên hệ thực tế trong giảng dạy phần văn học dân gian địa phương trong nhà trường; mặt khác nhằm bảo tồn, phát huy những giá trị văn hóa, văn học dân gian truyền thống đang có nguy cơ bị mai một trong nhịp sống hối hả thường ngày đồng thời góp phần làm cho vùng đất Tây Yên Tử trở thành điểm đến của nhiều du khách trên hành trình du lịch tâm linh tìm về nguồn cội. Từ đó góp phần phát triển kinh tế, nâng cao đời sống của nhân dân địa phương.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Tình hình nghiên cứu truyện kể dân gian ở Bắc Giang

Một trong những nét đặc sắc của văn học dân gian nói chung và truyện kể dân gian nói riêng là gắn bó chặt chẽ với văn hóa vùng, miền. Ở Bắc Giang truyện kể dân gian đã được quan tâm nghiên cứu trong một số công trình như: *Địa chí Bắc*